

Пасько Ярослав Ігорович, доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії і релігієзнавства, Київський столичний
університет імені Бориса Грінченка
e-mail: y.pasko@kubg.edu.ua
ORCID ID :0000-0002-2806-7341

ВІЙНА В УКРАЇНІ: СИЛА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ПРОТИ ПОЛІТИКИ НАСИЛЬСТВА

Стаття є спробою осмислення причин воєнно-політичного протистояння між Україною та Росією в площині ціннісних суперечностей між філософським дискурсом Канта і його російським консервативним опонентом. Війна в цьому контексті інтерпретується як інструмент політичного та соціально-етичного розколу та суперечності між універсальними раціональними принципами політичного, з одного боку, та конкретними метафізичними вимірами «скривдженого народу» – з іншого. Обґрунтовані принципово несумісні моделі політичного. В Україні, на відміну від Росії, політична сфера сприймається не лише у вимірі екзистенційної, антагоністичної боротьби з ворогом, а і як сфера агоністичного: як феномен політичної конкуренції, соціокультурного обміну ідеями, як вільний комунікаційний простір відкритої публічної сфери, де еволюціонують морально-нормативні та функціональні виміри. Наголошується на важливій ролі кантівської теоретичної спадщини для формування нового політичного дискурсу в постколоніальній країні, а також на несумісності цивілізаційної спадщини німецького філософа з імперською політичною традицією. Акцентовано увагу на тому, що ідея «вічного миру» в Україні не може бути реалізована без ведення «справедливої війни», яка в сучасних умовах є фактором політичної та моральної консолідації українського суспільства.

Ключові слова: війна, політичне, етика добра, антагоністична війна, агоністичне, справедлива війна.

Постановка проблеми. Російська анексія українських територій стала каталізатором принципово нових процесів політичного розмежування в світі між Росією та Європою і чинником соціально-етичної демаркації між країнами, що беруть безпосередню участь у протистоянні. А повномасштабна російсько-українська війна актуалізувала наявні вже тривалий історичний час латентні соціокультурні та морально-нормативні суперечності між двома спільнотами. На новому історичному етапі вперше після політичної поразки нацизму було актуалізоване стрижневе гуманістичне питання одного з фун-

даторів «соціальної критичної теорії» Т. Адорно «як можливий світ після Освенциму» [1].

Своєрідним продовженням цієї ремарки в контексті існуючого військового протистояння можна вважати запропоновані філософом Анатолієм Єрмоленком запитання, а яким чином цивілізоване людство продовжуватиме зберігати історично притаманні йому виміри християнської людяності «після Гостомелю, Бучі, Ізюму, руйнування інших українських міст та містечок»? Як, після тотального знищення росіянами захоплених територій відтворити в європейському суспільному просторі морально-нормативні, кантіанські засади «вічного миру»? Чи є можливим відновлення «життєвого світу» на тих українських землях, які були перетворені агресором на справжнє пекло, цілком співставне з жахіттями тоталітаризму ХХ ст., руйнування цивільної інфраструктури, позбавлення життя представників різних соціальних груп [5]?

Усі ці питання спонукають до осмислення соціальних передумов війни між двома антагоністичними державами, обґрунтування онтологічних та екзистенційних суперечностей у нових історичних умовах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Військове протистояння між Росією та Україною актуалізувало суперечність між суб'єктивними бажаннями держави-агресора та її лідера відтворювати імперську форму соціальності та інтересами України як частини цивілізованого людства. Теоретичні засади такої суперечності описано вже в роботах І. Канта, зокрема в його апеляції до «миру» як універсальної мети, необхідної раціональної передумови розвитку людства, що утримує спільноту в нормативному поєднанні політичного та етичного [16]. У контексті обґрунтування проблематики сучасної війни це означає критику самого інституту війни і методів проведення війни як рудименту домодерного, доіндустріального суспільства. Війна для європейця Канта стала фактором, що розділяє світ цивілізації й дикунства, громадянського суспільства і суспільства, що побудовано на вимірах насилля: «Війна і підготовка до війни несуть великі страждання, на це витрачаються всі сили держав і всі плоди культури. Понад те, свободі завдаються великі удари, внаслідок ... турботи держави» [16, р. 43].

У цій самій роботі «До вічного миру» І. Кант згадує про моральну і правову компоненти максимального захисту цивільного населення, цивілізованого поводження з полоненими. І ці принципи, як ми можемо зазначити сьогодні, входять у суперечність із цинічними практиками російського політичного порядку.

Важливість кантівського дискурсу в контексті російсько-українського протистояння, його методологічну значущість відзначають українські дослідники В. Попов [9], А. Єрмоленко [6], М. Мінаков [8], які обґрунтовують важливість кантівських раціональних засад «вічного миру» в побудові демокра-

тичного соціального порядку. Фокусуючи увагу на гуманістичних вимірах кантівської етики, наголошується на її несумісності з російським дискурсом, тими світоглядними підходами, які є домінантними для російської спільноти. Російський філософський дискурс є легітимацією етики війни, антитезою щодо раціональних аргументів Канта.

Мета статті: визначити, чому кантівська етика попри свою інституалізацію в західній інтелектуальній і політичній традиції не змогла опанувати відповідний російський простір; якими світоглядними підходами до війни і миру оперують сторони протистояння в сучасній війні, а також у чому полягає суть головного інтегрувального фактору життя російської спільноти, що зводить нанівець будь-який раціональний аргумент у побудові сучасного світу.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні підвалини кантівської етики органічно пов'язано з дискурсом Просвітництва. Ідеться передусім про теоретичний вплив ідей Шарля Луї де Монтеск'є та Емеріха де Вателя, які майже за пів століття до Канта наголошували на несумісності війни з правилами вільної торгівлі та практиками цивілізованих взаємин між державами, важливості інституту національного суверенітету та його узгодженості з цивілізаційними засадами міждержавних взаємин [14].

Розвиваючи ідеї своїх попередників, І. Кант розглядає мир як важливе моральне і політичне поняття, яке об'єднує людей на раціональних засадах: «Розум із висоти морально законодавчої влади безумовно засуджує війну як правову процедуру, і навпаки, безумовно покладає обов'язок досягнення мирного стану. Має існувати особливого роду союз..., який мусить покласти край усім війнам» [16, с. 101].

Ідея миру в Канта цілком органічно пов'язана з обґрунтуванням ідеї федерації, яка має охопити всі держави і привести їх до якісно нового рівня соціальної інтеграції. Дослідник переконаний, що «відповідно до розуму у взаєминах держав між собою не може бути ніякого іншого способу вийти ... зі стану постійної війни, окрім як відмовитися, подібно окремим людям, від своєї дикої і автономної від права свободи, пристосуватися до публічних законів і створити таким шляхом державу народів (*civitas gentium*), яка врешті-решт охопить усі народи землі» [16, с. 102].

Робота Канта «До вічного миру» мала суттєвий та тривалий резонанс у Російській імперії. У 1813 р. російський міністр просвітництва Уваров запропонував кантівський проект перебудови Європи після Наполеонівських війн із Росією на чолі нового союзу імперій. Утім у самій імперії проєкт «вічного миру» викликав суперечливі відгуки, адже універсальні морально-нормативні та процесуальні засади розвитку суспільства не були близькими ані російському політичному класу, ані багатьом російським інтелектуалам. При

російському дворі Канта сприймали як небезпечного ліберала, який апелював до притаманних європейському політичному порядку прав людини і громадянина, до політично неприйнятної в Росії просвітницького дискурсу з його нищівною критикою війни та закликом до політичного примирення європейських держав.

Треба відзначити, що розвідка Канта суттєво поляризувала російське суспільство. Якщо в ліберальному місцевому інтелектуальному середовищі існувало елітне коло прихильників ідей німецького філософа, то російські традиціоналісти були послідовними його критиками.

Приміром, М. Данилевський у роботі «Росія і Європа» (1871) відзначає, що світоглядними передумовами для дій російської армії виступають закладені в російській філософській та літературній традиції ідеї особливого шляху Росії. Росія, на переконання російського традиціоналіста, є соціальною антитезою Заходу, уособленням ворожості до дискурсу прав людини і громадянина. Апологет російського православ'я є цілком відвертим ворогом ідеї «вічного миру», розглядаючи морально-нормативні виміри кантіанства як соціальний виклик імперській соціальності: «...корисна для Європи система політичної рівноваги не тільки абсолютно непотрібна для Росії, але ще й порушення її кимось (що є дуже шкідливим для європейських держав) для Росії абсолютно нешкідливе» [3, с. 31].

Данилевський достатньо послідовно критикує Європу як принципово ворожу цивілізаційну та ціннісну потугу, розглядаючи війну як логічний інструмент російського політичного протистояння із західним світом. Натомість можливий мир асоціюється з тотальною слабкістю спільноти та існує лише як гіпотетична можливість, підсумок тотального тріумфу православної ідеї і тотальної капітуляції західного світу.

Зауважимо, що прагнення пояснити сенс війни, опонуючи Канту, є глибоко вкоріненими в російському соціально-філософському дискурсі. Зокрема, воно відгукується в соціально-етичній позиції К. Леонтьєва, який звертає увагу на антиєвропейське коріння російської соціальності, і передусім відмінну від західної, платонівську сутність російської культури, її «чужість католицькій та протестантській соціальності на онтологічному рівні». «У московській ортодоксії ... суще, сакральне й профанне є паралельними світами, що передує раціональному аналізу і вибору. З одного боку, у московському модусі християнства маємо надзвичайно потужний духовний складник, однак, з іншого, духовна спрямованість цієї цивілізації породжує лякаючий дисонанс ...тяжє до трансцендентного, аж до розірвання останньої ланки ланцюга, що ще якимось утримує її в земних умовах» [7, с. 158].

Антираціоналістичну позицію щодо етики Канта можемо спостерігати і в іншого російського філософа Семена Франка, який вважав недоречною саму

спробу засновувати моральність на раціональному елементі в людині. Цю думку він висловив у роботі 1930 р. «Духовні основи суспільства. Вступ до соціальної філософії», указуючи, що саме панівна в європейському суспільстві мораль як норма і оцінка поведінки є надто тісно переплетеною з раціоналістичним розумінням людської особистості [11]. Така позиція, на думку російського філософа, передбачає неприйнятну для росіян принципову однорідність особистості. Філософ розглядає кантівську етику її як зразок послідовно раціоналістичної етики. Натомість Канту він протиставляє російський дискурс, який заперечує універсальні цивілізаційні правила і норми, але сприймає містичний живий досвід спілкування людини з Абсолютом, Святиною. Автор роботи наголошує на тому, що без містичного досвіду спілкування з Богом етична теорія є мертвою, такою, що може лише поглиблювати конфлікти [11, с. 356]. Така апеляція до екзистенціального досвіду і нехтування формальними раціональними етичними засадами може розглядатися як певний виклик європейському соціальному порядку, важливими ознаками якого є відданість формальним процедурам, раціональним правилам та нормам. Очевидно, що сама по собі критика формального раціоналізму Канта притаманна не тільки російським філософам, але й зокрема німцю М. Шелеру. Утім саме в межах російського дискурсу етика Канта піддавалася послідовній критиці як неприйнятний соціальний інструмент західного впливу.

На противагу Канту, специфічна російська духовність конституюється сакральним символічним кодом і сакральною міфологічною парадигмою, яка формує сферу політичного для спільноти. І це відрізняється від європейського поняття «суспільство», яке має зовсім іншу політичну архітектуру і формується вільною, цивілізованою, правовою діяльністю самостійних індивідів, наслідком якої є «кристалізація» етики миру. Цілком очевидно, що розвинутою формою суспільства на європейських засадах виступає громадянське суспільство, яке і формує націю громадянського типу, втілює засади «вічного миру».

Суперечність між людяністю і насильством є принциповою в контексті обґрунтування двома національними країнами світоглядних підходів до війни і миру як важливих політичних інструментів. Війна для Росії історично є фактором екстенсивного освоєння нових територій, важливим підтвердженням її месіанської ролі, історичної величі, аргументом онтологічної відмінності, демаркації власного і європейського життєсвіту.

Специфіка російського авторитарного суспільства полягає і в тому, що при всій антагоністичності до європейських правил та норм російський політичний клас досить часто вдається до викривлених, довільних інтерпретацій концептів та соціальних практик західного світу. Стало вже звичним, що сучасний лідер російської держави досить часто апелює до базових європейських засад «політичного реалізму», наголошуючи, що є прихильником

«реалістичної доктрини проведення війни». Тотальне знищення «ворога» розглядається російським властителем як виправданий і превентивний акт подолання загрози політичному порядку, що існує в Росії.

Насправді бруральна імперська політика Російської Федерації та її військові дії не мають нічого спільного з реальним концептом «політичного реалізму». Варто тут нагадати досить поширене визначення політичного реалізму, у якому констатується неприпустимість невинного і необмеженого насильства. Аен Атак констатує, що «для реалістів дотримання ідеалу суверенної держави пов'язане лише з обмеженим використанням сили, а запобіжником проти її необмеженого застосування виступає правове та ціннісне обмеження насильства, повага до цивілізованих норм та правил» [13, р. 44]. Подібну позицію займає і класик сучасної геополітики Х. Моргентау, який зазначає, що «право на ведення війни передбачає моральні та правові передумови, які унеможливають загрози цивільному населенню, а також особам, які не беруть участі в активних бойових діях» [17, р. 21].

Російська сторона зневажає усталеними модерними правилами ведення війни. Така її поведінка є цілком логічною, особливо зважаючи на її тяжіння до легітимації соціального мілітаризму, апелювання до фактора війни як виправданого традиційного інструментарію в міжнародній політиці. Можемо констатувати, що сучасна війна зумовлена світоглядною суперечністю між суспільством, яке проходить шлях від традиційних практик та архаїчного минулого до інституційного оформлення сучасного європейського політичного порядку.

Драматичні події військового часу примусили замислитися над передумовами втрати людяності, яка має коріння в теоретичних концептах імперської соціальності та осмисленні їх на повсякденному рівні. Обґрунтування цієї проблеми лежить не тільки в площині некритичної інтеріоризації пересічними росіянами людожерської тоталітарної пропаганди, але й у площині аналізу суттєвої частини російських літературних та філософських текстів, які в переважній більшості свідчать про природну легітимацію насилля в російській культурі, соціальній агресії і неповаги до «маленьких націй». Народи, які внаслідок традиційних стереотипів не розглядаються імперською спільнотою як реальні міжнародні партнери, російським філософським та літературним дискурсом або повністю ігноруються, або розглядаються як чинник «підпорядкування і тотальної залежності». Систематичні підтвердження колонізаторської зверхності щодо інших культур знаходимо також у російських соціальних практиках, які є спрощеною ретрансляцією інтелектуального дискурсу.

Теоретичний дискурс російського традиціоналізму, сформований у XIX ст., є важливим чинником імперської системи соціальних координат та соціальним

виправданням насильства, яке стало головним інтегрувальним фактором життя російської спільноти. Суспільство й політичний клас досить чітко дистанціювалися від усіх форм демократичного самоврядування і стали на шлях прямої конфронтації практично з усім західним світом. Таке рішення стало органічним для країни, де відсутня смислова відмінність між минулим, сучасним і майбутнім.

Відтак і жахіття сучасної війни тут не піддаються ані раціоналізації, ані соціальній рефлексії. Некрофільське, позараціональне тяжіння до минулого, поєднане зі специфічним містичним досвідом, стало політичним фундаментом для етично викривленої російської спільноти, яка так і не змогла подолати етап соціальної модернізації. У світоглядній основі такої свідомості є постійне відтворення імперської величі, національної винятковості, ксенофобії, що унеможлиблює дотримання європейських універсальних правил та норм.

Історичні прецеденти, які несумісні з вимірами західної соціальності, сучасна Росія отримала в спадок ще з XVIII–XIX ст. Різноманітні джерела свідчать про масові жорстокості росіян під час різних війн та військових операцій. Російський дослідник Олександр Еткінд наводить свідчення учасника семирічної війни Росії з Пруссією офіцера Болотова, який зробив детальний опис того, як російські солдати публічно знущалися над полоненими пруськими вояками, грабували місцеве населення та чинили інші жорстокості [12]. Аналізуючи в названій роботі протистояння Росії з Європою, О. Еткінд послідовно обґрунтовує причини гіпертрофічних функцій держави в російському суспільному житті та значення війни як політичного фактору: «У Європі усе робилось знизу, а у нас згори, і тут важливим є геополітичний чинник, пов'язаний із великим обсягом території, неусталеністю кордонів і колонізацією, яка вимагає освоєння нових територій. Війна є внутрішнім станом російської людини і формою політичного і культурного самовизначення» [12, с. 383–384].

У Росії ще в ті далекі часи була «кристалізована» імперська шовіністична модель, що спиралася на архаїчні концепти минулого і вкрай незвичні для цивілізованого світу соціальні практики. Квінтесенцією російського месіанізму стала сформульована в межах традиціоналізму ідея «Третього Риму» і її реалізація в дорадянську та радянську добу. Цікаво, що попри протилежні ідеологічні уподобання представники різних політичних таборів, інтелігенції тривалий історичний час були єдині в позараціональному месіанському покликанні щодо так званого звільнення слов'янських народів, спільнот, позначених впливом російської ідеї. В її основі є спільна мова, історична спадщина та православна ідентичність.

Приміром, Н. Бердяєв в одній із найбільш відомих робіт «Доля Росії» фокусує увагу на особливій позараціональній містичній ролі Росії, яка постійно переосмислюється спільнотою на індивідуальному та колективному рівні: «З давніх часів було передчуття, що Росія призначена для чогось великого, що Росія – особлива країна, не схожа на жодну іншу країну світу. Російська ... думка жилася почуттям богообраності і богоносності Росії» [2, с. 1]. І ці слова належать не російському консерватору, а «критику традиційної патріархальної Росії». Сприйняття російським філософом ідей свободи вступає в суперечність із легітимацією ним же Ідеї особливої величі «російської душі, її сакральної місії в міжнародній політиці» [2, с. 1]. Ця ідея є стрижневою для російського інтелектуального політичного дискурсу. Його практичним знаряддям стала ідеологічна підтримка війни російською інтелектуальною елітою. Йдеться тут не тільки про підтримку російськими інтелектуалами сучасної війни з Україною, але й цілої низки попередніх військових кампаній (як-то семирічна війна в Східній Пруссії, кавказькі війни, радянсько-фінська кампанія тощо).

Ієрархічний, клієнтельний гештальт є стрижнем російської соціальності і передумовою для легітимації військового насилля. Можемо говорити про визначальну роль російської інтелектуальної спільноти у формуванні «культурно-історичного апіорі» для розвитку імперської моделі, героїзації насилля, культивуванні тотальної підпорядкованості російського суспільства політичному класу, глибокій неповазі не тільки до культурних традицій підкорених народів, але й до кордонів та суверенітету малих європейських націй. У цьому контексті досить показовим є ставлення класика російської літератури Л. Толстого до народів, які мали історичну залежність від Росії. На відміну від достатньо частого нагадування кордонів Франції та німецьких князівств, що розглядаються як важливі складники культурної мапи, ті національні спільноти, які, на переконання письменника, не відігравали значущої політичної ролі в тогочасних світових процесах, він або просто не помічає, або піддає нищівній і образливій критиці. Так, виведені ним у творах історичні образи поляків, литовців, естонців, латишів, білорусів, українців є вкрай негативними і непривабливими. Визнання України класик російської літератури обмежував імперською цікавістю до етнографічної і фольклорної проблематики, а сама українська спільнота розглядалася як «неспроможна до автономного існування», вторинна щодо росіян, природний об'єкт імперської колонізації [10, с. 66].

Велике значення російський письменник надає перебігу військового протистояння, але не фіксує увагу на політичних і державних кордонах малих країн, специфіці їх життєвого світу та інституційного розвитку. Відсутньою

в його літературних надбаннях є елементарна повага до суверенітету багатьох європейських держав.

Характеризуючи типову для російських письменників глорифікацію війни, відома дослідниця постколоніальних студій Є. Томпсон зазначає, що «російські письменники та філософи переважно не могли собі дозволити свободу в публічній сфері, і у випадку відсутності єдиної політичної лінії з владою одразу втрачали доступ до публікацій та аудієнцій» [18, р. 56].

На відміну від російської еліти, інтелектуальна залежність від влади не була притаманна європейським письменникам. Справедливо в цьому контексті, фокусувати увагу на тому, що соціальна свобода і свобода інтелектуальної творчості європейських літераторів сприяла створенню реальних життєвих образів, відтворенню автентичних соціальних конфліктів на індивідуальному і колективному рівні. Натомість російські письменники створювали досить часто ідеальні й відірвані від життя сюжети, а сама спільнота була обмежена в творчих пошуках. Соціальна залежність інтелектуалів є невід'ємною рисою російської та радянської соціальності.

Британський дослідник М. Калдор особливу увагу приділяє соціальній сервільності сучасних представників євразійства, які вже в новій соціальній реальності обстоюють ідею інкорпорації різних моделей війни в сучасний політичний дискурс Росії. «Особливістю нових війн є їхній глобальний характер. До них залучено велику масу державних і недержавних суб'єктів, а головне насильство концентрується на вихованні цивільного населення через інструменти тотальної пропаганди» [15, р. 24]. Апологетом такого дискурсу війни в нових глобальних умовах є відомий на Заході російський традиціоналіст та пропагандист А. Дугін. Разом з іншими представниками відомої на Заході в 80-ті – 90-ті рр. ХХ ст. профашистської організації «Пам'ять» Л. Савіним, В. Коровіним, Дугін апелює до містичної ролі держави, яка має стати символом тотальної єдності всіх православних. На думку російського політичного візюнера, базовим завданням російської держави має стати зачистка громадянського суспільства на російських теренах як інструменту впливу західного світу. Саме європейський інститут *civil society* розглядається ним як інститут «знищення православної цивілізації та перешкода для створення «мережових партизанських дій» проти цивілізаційного ворога. Йдеться передусім про важливість для сучасних воєнних пропагандистів ідеї поширення православних пропагандистських мереж, що опонують автентичному громадянському суспільству.

У контексті зміни старої онтологічної картини світу має місце апеляція до віртуальної реальності, до уяви людей, які завдяки монополізації в Росії засобів масової інформації розглядаються як нездатні до самостійного мислення, «гарматне м'ясо», інструмент тотального насилля і ненависті до реальних і уявних ворогів путінського режиму. Дугін відверто наголошує,

що «російський народ має пам'ятати, що українців потрібно убивати, убивати й убивати, це я вам як професор говорю» [4].

Спостерігаємо невпинне бажання сучасних російських інтелектуалів забезпечити тотальний контроль держави над усіма сферами суспільного життя, виправдати єдину позицію влади та інтелектуалів у прославленні образу російської армії та політичного інституту війни як інструмента міжнародної політики та підкорення інших народів.

Відсутність реальної свободи суспільної думки та застережень щодо монополізації влади стало визначальним чинником викривленого єднання для різних соціальних груп в РФ, фактором, що сприяє невпинній соціальній критиці європейського морально-нормативного дискурсу, посиленню індивідуальної й колективної жорстокості на рівні повсякденних практик, соціальному інфантилізму та некритичному ставленню до історичного минулого.

Принципова суперечність в обґрунтуванні функціональних та етичних засад є основою принципового вододілу, ціннісного конфлікту між Росією та Європою. В основі світоглядної сепарації є відмінність між властивими для Європи універсальними засадами і вимірами, орієнтованими на відтворення унікальності та месіанської ролі скривдженого народу. Дискурсу Модерну з відповідною раціоналізацією життєвого світу, упорядкуванням хаотичного начала на протестантських засадах відповідальності та соціальної трансформації протистоїть орієнтація на унікальний містичний досвід, соціальний клієнтелізм та ієрархічне підпорядкування.

У межах історичного російського досвіду домінує відсутність реального і цілком раціонального прагнення до справжнього миру. Пошук реального миру заміщено його симуляціями, антагонізмом щодо свого опонента, який розглядається як цивілізаційний ворог. Бажання примусити рахуватися виключно з політичною волею лідера унеможливує пошук змістовного компромісу.

У межах феноменологічного аналізу російської моделі спостерігаємо брак раціональних референцій, цинічне заперечення етики миру як чесноти слабких. Базові принципи традиціоналізму й апеляції до соціального етосу минулого вже не можуть бути орієнтирами для сучасного світу, який потребує пошуку нових демократичних форм соціальності. Російська ретрансляція архаїчного минулого є очевидною втратою зв'язку з соціальними запитами сьогодення. Постійне політичне відтворення цих принципів не в змозі забезпечити повагу до людського життя, до нормативних принципів різних релігій, культур, цивілізацій. Агресивність цієї моделі є джерелом постійної соціальної конфліктності та нестабільності в міжнародних відносинах. Домінування політичного антагонізму, яке було безпосередньо пов'язано з тим, що Росія ніколи не була національною державою, а сама федерація була створена за допомогою військової сили, у сучасних умовах

виглядає загрозовим для сучасного людства. В умовах військової агресії ідея «вічного миру» Канта не може бути реалізована лише в площині переговорного процесу, а передбачає ведення «справедливої війни» як інструменту політичного примусу для миру.

У цілому Україна, на відміну від Росії, уособлює протилежні цінності агонізму. Під час війни країна зробила певні кроки, які наближають країну до членства в Європейських структурах НАТО та Європейського Союзу. Вперше з часів незалежності було сформовано автономну від РФ модель політичного, яка створює можливості для існування в універсалістських межах міжнародно-правового співробітництва. Суттєві кроки в європейському напрямку зумовлюють безпрецедентну підтримку України з боку країн Європейського Союзу під час сучасної війни. Цілком очевидно, що взаємна підтримка європейських держав у боротьбі з агресором є важливою передумовою для подолання наслідків війни, яка є уособленням «природного стану». Український шлях здобуття свободи актуалізує проблему щодо подолання прірви між мораллю і політикою в сучасному світі, що є вкрай актуальним у часи глобальної політичної нестабільності.

Висновки. Таким чином, Кантівський дискурс розглядається як важлива передумова не тільки ціннісного заперечення українським суспільством імперських засад «Руського миру», але й індикатор морально-нормативного і політичного розмежування з викривленими формами соціального. Відзначається гуманістична соціальна спрямованість німецького філософа, яка є фактором посилення європейської ідентичності, драйвером функціональних змін в українському суспільстві.

У статті на теоретичному рівні обґрунтовуються соціальні передумови утвердження імперської системи соціальних координат в Росії. Відзначається, що соціальному виправданню насильства повсякчас сприяла ідея «російського месіанізму», сформована в філософсько-літературному дискурсі від початку XIX ст. Окреслюється його квінтесенція, яку було сформульовано в межах традиціоналізму як ідею «Третього Риму». Фокусується увага на його реалізації в дорадянську та радянську добу, яка полягала в позараціональному розмежуванні з західним світом як політично і світоглядно іншим, ірраціональному прагненні щодо так званого звільнення слов'янських народів, спільнот, позначених впливом російської ідеї.

На відміну від Росії, в Україні має місце легітимація європейської моделі політичного. В її основі визнання пріоритетності морально-нормативних засад, вимірів агонізму на протигагу антагоністичним вимірам імперської соціальності, яка, як показано в статті, має свої передумови в російській філософській традиції. Специфіка проведення війни РФ ставить під сумнів російську версію «політичного реалізму», яка є уособленням колоніального домінування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адорно Т. Виховання після Аушвіца. *Філософія освіти*. 2019. № 2 (25). С. 23–36. DOI: <https://.org/10.31874/2309-1606-2019-25-2-4> (дата звернення: 15.04.2024).
2. Бердяев Н. Судьба России. Москва : Философское общество СССР, 1990. 256 с.
3. Данилевский Н. Я. Россия и Европа. Москва : Книга, 1991. 577 с.
4. Дугин А. Г. Карл Шмитт: 5 уроков для России. *Русская война*. Москва, 2016. URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=52984&p=1 (дата звернення: 23.06.2024).
5. Єрмоленко А. Спротив замість перемовин. Ми зупиняємо його і платимо за це своїм життям. Відповідь українського філософа А. Єрмоленка Юргену Габермасу. 2022. URL: <https://filosof.com.ua/tpost/dxm3d5j991-sprotiv-zamst-peremovin> (дата звернення: 11.06.2024).
6. Єрмоленко А. Практична філософія Іммануїла Канта і сучасна етика відповідальності. *Філософська думка*. 2024. № 2. С. 7–29. DOI: <https://doi.org/10.15407/fd2024.02.007> (дата звернення: 01.07.2024).
7. Леонтьев К. Н. Поздняя осень в России : (сборник). Москва : Аграф, 2000. 334 с.
8. Мінаков М. Сучасність і мир. Уроки прикладного просвітництва Канта. *Україна модерна*. 2019. № 26. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/uam.2019.26.1103> (дата звернення: 15.07.2024).
9. Попов В. Чи був Кант наївним пацифістом? (Філософські міркування та тлі російсько-української війни). *Філософська думка*. 2024. № 2. С. 38–55. DOI: <https://doi.org/10.15407/fd2024.02.038> (дата звернення: 01.07.2024).
10. Толстой Л. Об особенностях исторического развития России. Москва : Эксмо, 1989. 545 с.
11. Франк С. Л. Духовные основы общества. Москва : Республика, 1992. 510 с.
12. Эткінд А. М. Внутренняя колонизация. Имперский опыт России. Москва : Новое литературное обозрение, 2011. 448 с.
13. Attack I. The Ethics of Peace and War. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2005. 184 p.
14. De Vattel E. The Law of Nations or The Principles of the Law of Nature. Affairs of Nations and Sovereigns The Council for Research in Values and Philosophy. Electronic edition: Lonang Institut, 2005. URL: <https://lonang.com/wp-content/download/Vattel-LawOfNations.pdf> (дата звернення: 11.04.2024).
15. Kaldor A. Cosmopolitan Response to New Wars. *Peace Review*. 1996. Vol. 8. № 4. P. 21–34.
16. Kant. I. Perpetual Peace: a Philosophical Essay. *Project Gutenberg's Perpetual Peace*. 2016. URL: <https://www.gutenberg.org/files/50922/50922-h/50922-h.htm> (дата звернення: 11.04.2024).
17. Morgenthau H. Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace. New York: Alfred A. Knopf, 1978. URL: https://old.tsu.ge/data/file_db/anthim/31.eng.pdf (дата звернення: 13.04.2024).
18. Thompson E. Imperial Knowledge: Russian Literature and Colonialism. Westport, GT: Greenwood, 2000. 324 p.

REFERENCES

1. Adorno, T. (2019). Vykhovannya pislya Aushvitsa. *Filosofiya osvity – Philosophy of education*, 2(25), 23–36. DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2019-25-2-4> [in Ukrainian].
2. Berdyaev, N. (1990). *Sudba Rossii*. Moscow: Filosofskoe obshchestvo SSSR [in Russian].
3. Danylevskyy, N.Ya. (1991). *Rossyya i Evropa*. Moscow, Kniha [in Russian].
4. Dugin, A.G. (2016). Karl Shmytt: 5 urokov dlya Rossyy. *Russkaya voyna*. Moscow. http://loveread.ec/read_book.php?id=52984&p=1 [in Russian].
5. Yermolenko, A. (2022). Sprotyv zamist peremovyn. My zupynyayemo yoho i platymo za tse svoym zhyttyam. Vidpovid' ukrayins'koho filosofa A. Yermolenka Yurhenu Habermasu. URL: <https://filosof.com.ua/tpost/dxm3d5j991-sprotiv-zamst-peremovin> [in Ukrainian].
6. Yermolenko, A. (2024). The practical philosophy of Immanuel Kant and the modern ethics of responsibility. *Filosofska Dumka – Philosophical thought*, 2, 7–29. DOI: <https://doi.org/10.15407/fd2024.02.007> [in Ukrainian].
7. Leontiev, K.N. (2000). *Pozdnyaya osen v Rossyy (sbornyk)*. Moscow: Agraf [in Russian].
8. Minakov, M. (2019). Suchasnist i myr. Uroky prykladnoho prosvitnytstva Kanta. *Ukraina moderna – Ukraine modern*, 26. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/uam.2019.26.1103> [in Ukrainian].
- Popov, V. (2024). Was Kant a naïve pacifist? (Philosophical considerations and the background of the russian-ukrainian war). *Filosofska Dumka – Philosophical thought*, 2, 38–55. DOI: <https://doi.org/10.15407/fd2024.02.038> [in Ukrainian].
9. Tolstoy, L. (1989). *Ob osobennostyakh istorycheskoho razitiya Rossii*. Moscow: Eksmo [in Russian].
10. Frank, S.L. (1992). *Dukhovnye osnovy obshchestva*. Moscow: Respublika [in Russian].
11. Étkind, A.M. (2011). *Vnutrenniaya kolonizatsiya. Imperskii opyt Rossii*. Moscow: Novoe literaturnoe obozrenie [in Russian].
12. Attack, I. (2005). *The Ethics of Peace and War*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
13. De Vattel E. (2005). *The Law of Nations or The Principles of the Law of Nature*. Affairs of Nations and Sovereigns The Council for Research in Values and Philosophy. Electronic edition: Lonang Institut. URL: <https://lonang.com/wp-content/download/Vattel-LawOfNations.pdf> (дата звернення: 11.04.2024).
14. Kaldor, A. (1996). Cosmopolitan Response to New Wars. *Peace Review*, Vol. 8, 4 21–34.
15. Kant, I. (2016). *Perpetual Peace: a Philosophical Essay*. *Project Gutenberg's Perpetual Peace*. URL: <https://www.gutenberg.org/files/50922/50922-h/50922-h.htm>.
16. Morgenthau, H. (1978). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf. URL: https://old.tsu.ge/data/file_db/anthim/31.eng.pdf.
17. Thompson, E. (2000). *Imperial Knowledge: Russian Literature and Colonialism*. Westport, GT: Greenwood.

Pasko Yaroslav Ihorovych, Doctor of Philosophical sciences, Professor of the Department of Philosophy and Religious Studies of Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

WAR IN UKRAINE: THE POWER OF EUROPEAN VALUES AGAINST THE POLITICS OF VIOLENCE

The article is an attempt to understand the reasons for the military and political confrontation between Ukraine and Russia in terms of value contradictions between the discourse of Kant and its Russian conservative opponent. War in this context is interpreted as an instrument of political and socio-ethical division and contradiction between the universal rational principles of the political sphere, on the one hand, and the specific metaphysical dimensions of the «offended people» on the other. *The paper substantiates* fundamentally incompatible models of the political choice. *In* Ukraine, unlike in Russia, the political sphere is perceived not only in the dimension of existential, antagonistic struggle with the enemy, but also as a sphere of agonistic: as a phenomenon of political competition, socio-cultural exchange of ideas, as a free communication space of an open public sphere, where moral-normative and functional dimensions are subject to public discussion. *The author* focuses attention on the important role of the Kantian theoretical heritage for the formation of a new political discourse in the post-colonial country, as well as on the incompatibility of the civil heritage of the German philosopher with the imperial political tradition. *It* is noted that the idea of «eternal peace» in Ukraine can not be realized without waging a «just war», which in our reality is a factor in the political and moral consolidation of Ukrainian society.

Keywords: *war, political, ethics of good, antagonistic war, agonistic, just war.*

